

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: НОВІ ВИМІРИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: НОВІ ВИМІРИ У ВОЄННИЙ ЧАС

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 16 травня 2025 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: НОВІ ВИМІРИ У ВОЄННИЙ ЧАС

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 16 травня 2025 року

Том 1

Одеса
2025

УДК 005.332.2(4):316.42(477)“364”“20”(062.552)
Є 24

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 8 від 16.05.2025 р.)*

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**

Є 24 **Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час** : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (Одеса, 16 травня 2025 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. – Одеса : Фенікс, 2025. – Т. 1. – 772 с.
ISBN 978-617-8430-61-0

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські орієнтири України: нові виміри у воєнний час» містять результати наукових досліджень і практичних напрацювань вчених, фахівців і військовослужбовців, здійснені в умовах повномасштабної війни. У збірнику представлено як теоретичні, так і емпіричні дослідження у галузях філософії, загальної теорії держави і права, історії права, сучасних соціально-політичних процесів, соціології та психології.

Особливу увагу приділено аналізу загроз національній безпеці в конституційному, міжнародному та європейському правовому контекстах, а також питанням трудового, соціального, земельного, аграрного та екологічного права. Окремі розділи присвячено функціонуванню економіки та підприємництва в умовах євроінтеграції.

У збірнику також розглянуто проблематику цифрової трансформації, захисту інформації та кібербезпеки в умовах воєнного часу, методику викладання іноземних мов, перекладознавство, лінгвістику і журналістику. Висвітлено наукові здобутки в адміністративному, фінансовому, морському та митному праві, реформуванні судової системи, діяльності прокуратури, правоохоронних органів та адвокатури. Окремо проаналізовано питання кримінального права, кримінального процесу, кримінології, криміналістики, судової експертизи, медико-психологічного забезпечення правосуддя, а також аспекти цивільного, сімейного, господарського права, інтелектуальної власності та патентного судочинства. Розглянуто також актуальні питання діяльності бібліотек у закладах вищої освіти та фізичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник адресовано науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти, а також практикам у галузях права, економіки, соціології, політології, психології, філології, журналістики та кібербезпеки.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)“364”“20”(062.552)

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**

ISBN 978-617-8430-61-0

© НУ «Одеська юридична академія, 2025
© Автори статей, 2025

Гончарова-Парфьонова Ольга Олегівна

ПРОВОКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В СПІВВІДНОШЕННІ
З ІНСТИТУТОМ СПІВУЧАСТІ.....513

Забавський Дмитро Олександрович

ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ КОНТРАБАНДИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ
ЗАКОНОДАВСТВІ.....516

Ігнатів Євген Євгенович

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ОРГАНІЗАЦІЮ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ
ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН З МЕТОЮ УХИЛЕННЯ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ.....519

Коновальчук Сергій Сергійович

ЗЛОВЖИВАННЯ ПОВНОВАЖЕННЯМИ ОСОБАМИ, ЯКІ НАДАЮТЬ ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ:
СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....522

Кулик Анастасія Валеріївна

СИСТЕМНІСТЬ ЯК ОЗНАКА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА.....525

Мальцев Максим Вікторович

ВІДМЕЖУВАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 272 КК УКРАЇНИ, ВІД
СУМІЖНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....528

Перстинчик Дмитро Олегович

КАРАНІСТЬ КОНТРАБАНДИ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ: НОРМАТИВНІ ТА ПРАКТИЧНІ
АСПЕКТИ.....530

Поліщук Яна Романівна

МОБІНГ ЯК РІЗНОВИД ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ
АСПЕКТ.....533

Рутковська Анастасія Русланівна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ ТА НІМЕЧЧИНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ
АНАЛІЗ.....536

Фартух Олександр Олександрович

ВОЄННІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОРІЄНТИРІВ
УКРАЇНИ.....539

Цвеліх Павло Володимирович

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В СФЕРІ
НЕДОТОРКАНОСТІ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ, ПЕРСПЕКТИВИ...543

СЕКЦІЯ 10. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Торбас Олександр Олександрович

ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ЗАЯВЛЯТИ КЛОПОТАННЯ ПРО ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО
ЗАХОДУ ПОТЕРПІЛИМ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО
ОБВИНУВАЧЕННЯ.....547

Аленін Юрій Павлович, Волошина Владлена Костянтинівна

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....550

Дрюмкін Віктор Миколайович

ПОВОЄННА КРИМІНОЛОГІЯ В УКРАЇНІ: ПОТРІБНА ЗМІНА ДОКТРИНИ.....552

Ракіпова Інна Василівна

ЩОДО ПСИХОСОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....555

Волошина Владлена Костянтинівна, Нечипорук Володимир Олександрович

ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА КРИМІНАЛЬНЕ
ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ.....558

Гуртієва Людмила Миколаївна

ДО ПИТАННЯ ПРО ПІДСТАВИ ВІДКЛАДЕННЯ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ НА СТАДІЇ
СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ.....561

Волошина Владлена Костянтинівна

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу, кандидат юридичних наук, доцент*

Нечипорук Володимир Олександрович

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри кримінального процесу*

ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) є ключовою інституцією Ради Європи, що відіграє важливу роль у захисті прав і свобод людини, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Вступ України до Ради Європи у 1995 році та ратифікація Європейської конвенції про права людини стали визначальними подіями для трансформації національного правового простору, зокрема кримінального процесуального законодавства. З цього моменту Україна взяла на себе зобов'язання не лише формально визнавати рішення ЄСПЛ, але й активно впроваджувати його практику в національну правову систему. Це стало потужним поштовхом до реформування законодавства, орієнтованого на дотримання прав людини.

Рішення ЄСПЛ мають прецедентне значення та формують стандарти, яких повинні дотримуватись держави-члени Ради Європи, зокрема і Україна. У багатьох випадках практика ЄСПЛ виступає джерелом права, яке має враховуватися при тлумаченні та застосуванні національного законодавства. Зокрема, це стосується кримінального процесу, де дотримання прав людини має критичне значення, адже мова йде про свободу, гідність і навіть життя людини. В Україні поступово формується судова культура, що визнає авторитет практики ЄСПЛ. Верховний Суд, Конституційний Суд, а також нижчі судові інстанції дедалі частіше посилаються на позиції Суду у своїх рішеннях, а законодавчі ініціативи враховують висновки ЄСПЛ при розробці змін до нормативних актів.

Однією з ключових сфер впливу практики ЄСПЛ стало право на справедливий суд, передбачене статтею 6 Конвенції. Суд неодноразово визнавав порушення цього права в Україні, зокрема через неналежну тривалість судових процесів, відсутність ефективного доступу до адвоката, упередженість суддів або порушення принципу рівності сторін. Відповідно, у новому Кримінальному процесуальному кодексі України (2012 року) були закріплені такі важливі гарантії, як забезпечення незалежності суддів, розширення повноважень захисника, заборона доказів, здобутих із порушенням прав людини, а також забезпечення змагальності сторін. Нові положення КПК також містять вимоги до розумності строків судового розгляду, що є прямим відображенням підходів ЄСПЛ.

Важливий аспект – право на свободу та особисту недоторканність (стаття 5 Конвенції). ЄСПЛ неодноразово вказував на системні порушення в Україні,

пов'язані з незаконним затриманням осіб, утриманням під вартою без рішення суду або з перевищенням допустимих строків тримання під вартою. У зв'язку з цим у національному законодавстві було встановлено більш чіткі правила щодо застосування запобіжних заходів, зокрема тримання під вартою як виняткового заходу. Також було визначено порядок дій при затриманні особи, включаючи негайне інформування про підстави затримання, право на захисника та повідомлення близьких родичів.

Окремої уваги заслуговує вплив практики ЄСПЛ на заборону катувань, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження (стаття 3 Конвенції). Україна часто ставала відповідачем у справах, пов'язаних із жорстоким поводженням правоохоронців із затриманими або в'язнями. Рішення Суду у справах «Каверзін проти України», «Нечипорук і Йонкало проти України» стали каталізатором реформ у сфері забезпечення прав затриманих, включаючи запровадження відеофіксації допитів, створення механізмів скарг на неправомірні дії поліцейських, удосконалення процедури розслідування заяв про катування [1]. Наразі в Україні діє Національний превентивний механізм проти катувань, запроваджений у відповідності до Факультативного протоколу до Конвенції ООН проти катувань, який також орієнтується на стандарти, визначені ЄСПЛ.

Презумпція невинуватості, гарантована статтею 6 §2 Конвенції, також стала предметом численних рішень ЄСПЛ проти України. У практиці ЄСПЛ підкреслюється, що державні органи, включаючи поліцію, прокуратуру та ЗМІ, не повинні публічно називати особу винною до ухвалення обвинувального вироку. В Україні цей принцип поступово знаходить відображення як у законодавстві, так і в практиці, зокрема у забороні оприлюднення певної інформації щодо підозрюваних та у формулюваннях офіційних повідомлень правоохоронних органів.

Особливе значення має також право на ефективний засіб правового захисту (стаття 13 Конвенції). ЄСПЛ неодноразово констатував відсутність в Україні ефективних механізмів скарги на дії правоохоронних органів, зокрема у випадках катування або незаконного затримання. У відповідь на це держава вжила низку заходів щодо підвищення ефективності внутрішнього контролю, розширення повноважень Офісу Омбудсмана, створення системи безоплатної правової допомоги, яка, в свою чергу, сприяє посиленню захисту прав осіб у кримінальному процесі.

Крім того, на практику досудового розслідування значно вплинули висновки ЄСПЛ щодо недопустимості використання доказів, здобутих з порушенням прав людини. У справі «Яременко проти України» Суд визнав, що зізнання, отримані під тиском, не можуть бути допустимими доказами. Це стало поштовхом до перегляду підходів щодо оцінки доказів у кримінальному процесі. Законодавчо закріплено, що докази, отримані з порушенням прав людини, не можуть використовуватись у суді, навіть якщо вони формально мають доказову цінність.

Ще одним важливим моментом є забезпечення права на мовчання та право не свідчити проти себе. Ці гарантії, що прямо випливають із статті 6 Кон-

венції, набули визнання в українському законодавстві після численних рішень ЄСПЛ. Їх порушення вважалося системною проблемою. Тепер будь-які показання, отримані без дотримання цих прав, визнаються недопустимими доказами. Це суттєво підвищує рівень захищеності обвинувачених осіб [2].

На практиці також спостерігається вплив рішень ЄСПЛ на забезпечення доступу до адвоката з моменту фактичного затримання. Раніше в Україні нерідко фіксувалися випадки, коли затримані не мали доступу до адвоката протягом перших критичних годин після затримання. Після рішень Суду в справах «Сальдузен проти Туреччини» (яке стало орієнтиром для багатьох країн) і «Шабельник проти України» ситуація почала змінюватися: було введено обов'язок негайного допуску захисника до особи з моменту затримання.

Також важливим напрямом впливу ЄСПЛ стало формування практики щодо судового контролю за діями правоохоронних органів. В Україні було запроваджено інститут слідчого судді, який здійснює контроль за законністю дій слідчих на досудовому етапі. Це нововведення безпосередньо пов'язане із вимогами ЄСПЛ щодо ефективного судового контролю над обмеженням прав людини.

На рівні законодавства також було імplementовано норми, що відображають висновки Суду щодо необхідності мотивації судових рішень. Зокрема, будь-яке рішення про продовження тримання під вартою повинно містити конкретні підстави, а не лише формальні посилання на тяжкість злочину. Відповідні зміни до КПК були запроваджені після критики з боку ЄСПЛ у справах «Харченко проти України» та інших.

Попри очевидний прогрес, існує низка проблем, що ускладнюють ефективне впровадження стандартів ЄСПЛ. До них належать повільність змін у законодавстві, нерівномірність судової практики, недостатній рівень правової культури, а також опір старої системи правоохоронних органів до інновацій. Проте, варто зазначити, що впродовж останнього десятиліття спостерігається позитивна динаміка у наближенні кримінального процесу до європейських стандартів.

Однією з перспектив подальшої гармонізації є вдосконалення правничої освіти, що передбачає вивчення практики ЄСПЛ на рівні бакалаврату і магістратури. Це дозволить молодим юристам краще орієнтуватися у стандартах прав людини та ефективно застосовувати їх у практиці. Також перспективним є розвиток методичної роботи Верховного Суду України як органу, що узагальнює практику застосування Конвенції та рішень ЄСПЛ. Окрему роль у цьому процесі відіграють правозахисні організації, які здійснюють моніторинг дотримання прав людини у сфері кримінального правосуддя та надають експертну підтримку органам влади.

Таким чином, вплив практики Європейського суду з прав людини на кримінальне процесуальне законодавство України є глибоким, багатовимірним та системним. Рішення Суду сприяють не лише формальному вдосконаленню законодавства, але й поступовій зміні правозастосовної культури, що є ключовим фактором для досягнення європейських стандартів правосуддя.

човим чинником у забезпеченні прав людини. Незважаючи на виклики, цей процес продовжується, а Україна дедалі більше інтегрується у європейський правовий простір, базуючись на принципах верховенства права та поваги до людської гідності.

Список використаних джерел:

1. Рішення ЄСПЛ про захист прав людини і основоположних свобод в кримінальному судочинстві. Актуальне законодавство та судова практика. Київ : «Центр учбової літератури», 2021. 486 с.

2. Рішення Європейського Суду з Прав Людини. Захист прав людини і основоположних свобод в кримінальному судочинстві (2022-2024) / під заг. ред. І. М. Копотуна Київ : «Центр учбової літератури», 2024. 328 с.

Ключові слова: ЄСПЛ, кримінальне процесуальне законодавство, права людини, Конвенція, справедливий суд, затримання, адвокат, катування, презумпція невинуватості, судовий контроль.

Keywords: ECHR, criminal procedural law, human rights, Convention, fair trial, detention, lawyer, torture, presumption of innocence, judicial review.

Гуртієва Людмила Миколаївна

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПІДСТАВИ ВІДКЛАДЕННЯ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ НА СТАДІЇ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

У Великій українській юридичній енциклопедії поняття відкладення судового розгляду трактується як перенесення судового розгляду на іншу чітко визначену судом дату та час у зв'язку з обставинами, які унеможливають хід судового розгляду та перелік яких закріплений у КПК України [1, с. 109].

Під час судового провадження у першій інстанції ухвалу про відкладення судового засідання суд може постановити як на стадії підготовчого провадження, так і на стадії судового розгляду.

Ми вже обґрунтовували позицію, що підставою прийняття будь-якого судового рішення (у т.ч. ухвали про відкладення судового засідання) є наявність зазначених в законі обставин (фактичних обставин, фактів) [2, с. 238 та ін.].

За ч. 2 ст. 322 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [3] не вважаються порушеннями безперервності судового розгляду випадки відкладення судового засідання внаслідок:

1) неприбуття сторони або інших учасників кримінального провадження;